

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

**Етнографског
института
САНУ**

LXIV(2)

Београд 2016.

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIV (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIV (2)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXIV

No. 2

Editor-in-chief:

Prof. dr. Dragana Radojičić (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Dr. Srđan Radović (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Dr. Milica Bakić-Hayden (University of Pittsburgh), dr. Ana Dragojlović (University of Melbourne), prof. Peter Finke (University of Zurich), prof. Karl Kaser (Karl-Franzens University, Graz), dr. Gabriela Kilianova (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), prof. Kjell Magnusson (University of Uppsala), prof. Marina Martynova (Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Science, Moscow), dr. Ivanka Petrova (IEFSEM – Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), dr. Tatiana Podolinska (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), dr. Jana Pospíšilova (Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno), dr. Ines Prica (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Ingrid Slavec Gradišnik (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Dr. Gordana Blagojević (Institute of Ethnography SASA), dr. Ivan Đorđević (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei (Faculty of Philosophy, Belgrade), prof. Ljiljana Gavrilović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Philosophy, Belgrade), dr. Jelena Jovanović (Institute of Musicology SASA, Belgrade), dr. Aleksandra Pavičević (Institute of Ethnography SASA), dr. Lada Stevanović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Media and Communications, Belgrade), academician Gojko Subotić (Serbian Academy of Sciences and Arts).

Advisory board:

Prof. Jelena Đorđević (Faculty of Political Sciences, Belgrade), prof. Maja Godina Golija (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), dr. Renata Jambrešić Kirin (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Miroslava Lukić-Krstanović (Institute of Ethnography SASA), dr. Mladena Prelić (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Marija Đokić (Institute of Ethnography SASA)

BELGRADE 2016

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIV

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Универзитет у Грацу), др Габриела Килианова (Етнолошки институт САВ, Братислава), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт етнологије и антропологије РАН, Москва), др Иванка Петрова (ИЕФЕМ – БАН, Софија), др Татиана Подолинска (Етнолошки институт САВ, Братислава), др Јана Поспишилова (Етнолошки институт АН ЧР, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ и Филозофски факултет у Београду), др Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ и Факултет за медије и комуникације, Београд), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности).

Издавачки савет:

Проф. др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Марија Ђокић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2016.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.etno-institut.co.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.etno-institut.co.rs

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Дамјан Југовић Спајић
Јелена Бојовић
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Примљено на 8. седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 18. октобра 2016. године,
на основу реферата академика Димитрија Стефановића.
Accepted for publication at the 8th meeting of the Department of Social Sciences SASA on October 18th
2016, based the report of academician Dimitrije Stefanović.

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у
базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the
Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk
samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central
and Eastern European Library).

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be
accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference In-
dex for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD
(Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service),
CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Summary

I
Научни радови
Scientific Papers

Тема броја – Фудбал у антропологији и другим хуманистичким наукама (ур. Иван Ђорђевић)

Topic of the Issue – Football in Anthropology and Other Humanities (ed. Ivan Đorđević)

- Иван Ђорђевић, *Фудбал у антропологији и другим хуманистичким наукама* 211-216
Ivan Đorđević, *Football in Anthropology and Other Humanities*
- Дејан Зеџ, *Кратак осврт на појаву фудбалских навијача у Краљевини СХС/Југославији* 217-238
Dejan Zec, *A Brief Overview on the Emergence of Football Fans in the Kingdom of SCS/Yugoslavia*
- Бојан Жикић, *Рекреативни (мали) фудбал у Београду: маскулинитет средовечних мушкараца* 239-256
Bojan Žikić, *Recreational Football in Belgrade: Masculinity of Middle-Aged Men*
- Тибор Комар, *Идентитет, nogomet i hrvatski reprezentativci iz dijaspore* 257-272
Tibor Komar, *Identity, Football and Croatian National Team Members from the Diaspora*
- Озрен Бити, *Хрватска фановска сцена: nogomet u televizijskim reklamama за pivo* 273-289
Ozren Biti, *Croatian Fan Scene: Football in Television Beer Commercials*
- Горан Павел Шантек, Дино Вукушић, *'Ово је Динамо!' – Феномен Фудзал Динама као алтернативног навијачког клуба* 289-302
Goran Pavel Šantek, Dino Vukušić, *This is Dinamo!' – The Phenomenon of Futsal Dinamo as an Alternative Fan Club*
- Андреј Ходџес, *The Left and the Rest? Fan Solidarities and Cosmologies – Celtic's Green Brigade and Dinamo Zagreb's Bad Blue Boys* 303-319
Andrew Hodges, *The Left and the Rest? Navijačke космологије и везе између Селтикових и Динамових навијачких група*

Varia

- Дуња Њаради, *Између уметности покрета и науке о телу: кратка историја антропологије плеса* 323-337
Dunja Njaradi, *Between Art of Movement and Science of Body: Short History of Anthropology of Dance*
- Гордана Благојевић, *Пурим: трансформација функције празника у животу београдске јеврејске заједнице* 339-361
Gordana Blagojević, *Purim: Transformation of the Role of the Holiday in the Life of Belgrade Jewish Community*
- Марина Матић, *Економски живот манастира Савина у XVIII веку* 363-374
Marina Matić, *Economic Life of Savina Monastery in the XVIII Century*
- Лада Стевановић, *Верски и световни модели моћи остварени кроз погребни ритуал: античке парадигме* 375-387
Lada Stevanović, *Religious and Secular Models of Power Achieved through Funeral Ritual: Ancient Paradigms*
- Станислав Р. Станковић, Ивана С. Башић, *Пустоодна светлост. Оглед о четири кретања Христифора Црниловића* 389-403
Stanislav R. Stanković, Ivana S. Bašić, *Pustoodna Svetlost. An Essay on Four Directions of Christiphor Crnilovich*
- Бранко Ћупурдија, *Трагови друштвеног живота у бећарцима из Дрежнице* 405-420
Branko Ćupurdija, *Traces of Social Life in Bećarci from Drežnica*
- Ана Вукмановић, *Вода у обредним песмама годишњег циклуса* 421-432
Ana Vukmanović, *Water in Oral Songs of the Year Cycle*

II

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

- Сања Златановић, *Холокауст: процеси идентификације и меморијализације. Поводом нових издања Института за етнологију Словачке академије наука (III)* 433-438
- Љиљана Гавриловић, *О вирцима поново. С разумевањем и емпатијом* 438-440
- Милан Томашевић, *Антропологија нових простора* 440-443
- Милена Ж. Жикић, *Истраживачки донети Николе Вулића* 443-448

Slovenský národopis. 2012. [главна уредница Габриела Килианова (Gabriela Kiliánová), гостујући уредник Петер Салнер (Peter Salner)] 60/2. Bratislava: Ústav etnológie SAV.

Vrzgulová, Monika & Hlavinka, Ján (eds.). 2012. *The research and education about the Holocaust in Central Europe*. Bratislava: Dokumentačné stredisko holokaustu.

Vrzgulová, Monika. 2012. Interpreting Jewish – non-Jewish relations in two biographic narratives. In: *The research and education about the Holocaust in Central Europe* (Monika Vrzgulová, Ján Hlavinka, eds.), 235–255. Bratislava: Dokumentačné stredisko holokaustu.

Vrzgulová, Monika. 2014. Spominanie na Holokaust. Pamätný deň obetí Holokaustu a rasového násillia (9. 9.). *Slovenský národopis* 62/3: 382–398.

Vrzgulová, Monika. 2015. Holocaust in Women's Lives: Approaching a Slovak Oral History Archive. In: *Women and the Holocaust: New Perspectives and Challenges* (Andrea Petö, Luise Hecht, Karolina Krasuska, eds.), 99–124. Warsaw: Institute of Literary Research, Polish Academy of Sciences.

Сања Златановић

О вирџинама поново. С разумевањем и емпатијом

Jelka Vince Pallua, *Zagonetka virđžine. Etnološka i kulturnoantropološka studija*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb 2014.

Првог августа 2016. године, у старачком дому у Рисну, умрла је Стана Церовић, медијски промовисана као "последња црногорска вирџина".⁶ То је била прилика да се у јавност поново пусте приче о необичним женама које су у срцу балканских, дубоко патријархалних родовских друштава, живе своје животе као мушкарци. Приче о њима су често прелазиле границе Балкана, било као медијски текстови,⁷ било као популарно-културни производи друге врсте (телевизијске репортаже, играни филмови, романи), који су – практично сви – инсистирали на "егзотичности" промене родне улоге, али и "тешком животу" балканских вирџина, за који није увек сасвим јасно да ли његова "тежина" проистиче из начина живота свих чланова заједнице у којима су вирџине постојале (по правилу, удаљеним сеоским заједницама на високим планинама), или се сама промена родне улоге сматра узроком њихових животних проблема.

О вирџинама је до сада постојала релативно обимна, али и врло распршена литература: више од века су углавном путописци и етнолози, а касније и медији,

⁶ <http://mondo.rs/a926275/Info/Ex-Yu/Stana-Cerovic-poslednja-crnogorska-virdzina.html>;
<http://www.nationalgeographic.rs/vesti/8614-stana-cerovic-poslednja-crnogorska-virdzina.html>;
http://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2016&mm=06&dd=13&nav_id=1143021;
<http://www.blic.rs/vesti/reportaza/ponosne-na-muski-zivot/7030hd6>

⁷ <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/13/the-last-sworn-virgin-of-montenegro>;
<https://www.theguardian.com/world/2014/aug/05/women-celibacy-oath-men-rights-albania>

бележили појединачне случајеве и настојали више да опишу, а знатно мање да објасне/разумеју праксу која је, за европске услове и превасходно хришћански поглед на свет оних који су о вирцима писали, изгледала крајње необична. Прва и до сада једина студија у којој је обрађен сав тај веома широк али истовремено конфузан материјал јесте монографија Јелке Винце Палуа *Загонетка вирцине. Етнолошка и културноантрополошка студија*. Подаци из писаних извора су често били "tek nekoliko pronađenih rečenica u radovima koji nemaju gotovo nikakve veze s temom virdžina" (Vince Pallua 2014: 23), а њихов квалитет и обим је веома разноврстан, те је обједињавање читавог тог материјала било изузетно дуготрајан и компликован процес, за који сама ауторка каже да је трајао више од две деценије.

Посебно је значајна чињеница да је, осим до сада јавно доступне грађе, колегиница Винце Палуа користила (и темељно обрадила) и грађу сакупљену у оквиру пројекта Етнолошки атлас Југославије,⁸ која је до сада јавности била практично непозната, настојећи да питање вирцина стави у јасне просторно-временске координате, јер је то био предуслов било какве даље анализе.

Први корак у раду било је картографско приказивање распрострањености вирцина на две карте, од којих се једна заснива на грађи из ЕА, а друга на наводима педесетак аутора који су објавили податке о вирцима у периоду од 1860. до 2014. године и приказује корпус од око 300 познатих/забележених случајева, што је ауторки омогућило да неке од навода проблематизује и – самосталним теренским радом – утврди њихову неоснованост (навођење вирцина у Истри у упитницама ЕА). Следећи корак било је утврђивање карактеристика вирцина, али без покушаја њихове унификације у оквиру идеализованог модела, односно уз стално настојање да се покаже сва разноврсност праксе у стварном животу.

На основу тако организованог материјала, ауторка се упустила у расправу са два основна мита која су се, мање-више доследно, провлачила кроз текстове о вирцима: еволуционистичким митом о матријархату, у чијем контексту се вирцине схватају као *сурвивал*, "prasluka nekadašnjeg drukčijeg položaja žene u okviru pretpostavljenog razvoja obitelji" и мита о патријархату, који поједностављује и стереотипизује балканска патријархална друштва. Најбољи или бар најефектнији део анализе јесте показивање на који је начин од самог почетка прича о вирцима коришћена као сегмент појма балканизма, "u današnjoj znanosti dobro (raz)otkriven autoritativni patronizirajući zapadnoeuropski ili zapadnjački klasičan antropološki diskurs o mističnom i egzotičnom necivilizovanom 'drugom'" (исто: 171), и у којој мери то остаје и данас, у савременим покушајима да се у институцију вирцине учитају актуелне западне/европске идеје о индивидуалном тумачењу дихотомних родних категорија.

Последње поглавље монографије (Етнограм) чини систематизована укупна до сада објављена грађа о вирцима, сложена по хронолошком реду објављивања. Како сама ауторка каже, тај хронолошки низ не треба схватати као сирову етнографску грађу, јер нас он уводи у "svu šarolikost i netipičnost pojave virdžine, taj

⁸ Пројекат је водио Odsijek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, а грађа је сакупљана у периоду од 1963. до 1989. године.

slijed poprima obilježje konteksta i postaje važan komparativni korpus životnih prilika koje su pojedinu devojku doveli do takvog statusa" (исто: 198). Атипично за уобичајену етнографску грађу, сваки поједини сегмент овог материјала говори о индивиду (често са познатим именом и презименом, што је у неким случајевима праћено и фотографијом), јасно дефинисаној у времену и простору, те се тако разликује од уобичајеног етнографског/антрополошког информанта, за кога се обично препоручује, или чак захтева прикривање личног идентитета. Огроман посао сакупљања и систематизације ове грађе, у којој је свака поменути вирцина означена бројем, те се тако може пратити ко је све и када писао о појединим познатим случајевима, бесконачно олакшава посао свим будућим истраживачима заинтересованим не само за конкретно питање вирцина, него и за балканска родовска друштва уопште, али пружа и могућност да се добију потпуно нови увиди и поставе нека нова питања, која је било тешко сагледати на основу досадашње распршене грађе.

Посебна, иако потпуно секундарна и вероватно ненамеравана вредност ове књиге јесте предочавање могућности враћања "класичним" темама, обрађиваним у различитим временима и различитим научним приступима, и добијање резултата који су веома вредни, не само за разумевање неких минулих времена, већ и нашег данашњег. У време када је "културно наслеђе" постало топ-тема на најразличитијим научним, професионалним и јавно-политичким нивоима, враћање наслеђу сопствене дисциплине и његово читање у новом кључу пружа могућности потпуно другачијег сагледавања ствари и односа, за које се обично мисли да су потпуно јасни, готово подразумевајући. У том смислу је *Загонетка вирцине* Јелке Винце Палуа сјајан пример, на који се има смисла угледати.

Љиљана Гавриловић

Антропологија нових простора

Љиљана Гавриловић. *Стварније од стварног. Антропологија Азерота*
Београд: Етнографски институт САНУ. 2016.

У издању Етнографског института САНУ објављен је пионирски рад домаће антропологије посвећен освајању једног новог поља истраживања и разумевању дигиталних култура које настају у оквиру светова великих мрежних видео игара. Књигом *Стварније од стварног. Антропологија Азерота*, др Љиљана Гавриловић одводи нас у виртуелни свет Азерота, синтетичког просторства креираног у оквиру видео игре *World of Warcraft* и пружа нам етнографију културе која се развија у њему. У најкраћем, рад је корисно посматрати из две перспективе, теоријско-методолошке, која нас упознаје са особеностима истраживања виртуелних светова, односно из чисто етнографске перспективе, која нас упознаје са дигиталном културом *WoW*-а.

Прво поглавље књиге *Одлазак у Азерот*, посвећено је увођењу читаоца у антрополошку димензију света видео игара. Предочен је доминантан јавни

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /

главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242